

УДК 316.6:323.21-053.6(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-1542-1554](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-1542-1554)

Скрипник Марина Іванівна кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-4760-6723>

ТИПОЛОГІЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. Стаття присвячена критичній соціально-психологічній проблемі – обґрунтуванню інтерактивних моделей як детермінант та механізмів розвитку громадянської ідентичності молоді в лімінальних умовах деокупованих територій України. Показано, що в координатах постконфліктної трансформації цей пороговий стан особистості потребує особливої уваги, оскільки громадянська ідентичність постає тут не лише як політико-правова категорія, а як складний інтерактивний конструкт, що виступає первинним психологічним регулятором соціальної поведінки та стратегій соціально-психологічної резильєнтності. Обґрунтовано, що нинішня ситуація на деокупованих територіях потребує не лише констатації ідентифікаційної дифузії, а й валідизації інтерактивних моделей як інструментів соціально-психологічної інтервенції, що здатні забезпечити ідентифікаційну стабільність особистості через її активну, багаторівневу взаємодію із соціальним середовищем. У статті здійснено перехід від описової констатації проблем до теоретичної рефлексії над природою громадянськості через призму етатистської, ліберальної та деліберативної концепцій. Здійснено перегляд традиційної просвітницької парадигми щодо лінійного формування ідентичності через трансляцію знань; натомість доведено, що цей процес має характер ітеративної та інтерактивної динаміки прийняття та перегляду ідентифікаційних зобов'язань та внутрішньої інтерналізації соціальних норм у процесі діалогу.

Завдяки комплексному поєднанню теоретико-методологічних підходів, аналізу масиву наукових даних та структуризації соціальних впливів розроблено авторську типологію інтерактивних моделей, що розгортаються на чотирьох рівнях соціального впливу (мікро-, мезо-, екзо- та макрорівнях). Доведено, що громадянська суб'єктність актуалізується лише у просторі суб'єкт-суб'єктної інтеракції, тому деліберативна модель, заснована на механізмах групової дискусії та активної соціальної залученості, визначена як фундаментальна для формування громадянської агентивності на мікро- та мезорівнях. Водночас ліберальна модель на екзорівні виступає інтерактивним запобіжником деструктивним соціальним впливам, а етатистська – на макрорівні – забезпечує

безпековий каркас та згуртованість. Запропоновано авторську інтерпретацію «громадянського імперативу» як засадничого принципу реалізації державотворчого потенціалу молоді; доведено, що ефективність цього процесу визначається рівнем готовності особистості до інтерактивної екстеріоризації власних громадянських установок. У межах цієї цілісної архітектури стверджується, що життєздатна ідентичність постає як результат синергії зазначених моделей, де індивідуальна потреба в автономії гармонізується з груповою інклюзією та національною солідарністю. Резюмовано, що розвиток громадянської ідентичності молоді деокупованих територій є процесом безперервного соціально-психологічного моделювання взаємин, де рівень громадянської рефлексії є об'єктивним маркером успішності реінтеграційних процесів та життєздатності самої держави.

Ключові слова: молодь, громадянська ідентичність, інтерактивні моделі, соціально-психологічне моделювання, типологія, деокуповані території.

Skrypnyk Maryna Ivanovna Candidate of Pedagogical Sciences, Docent, Senior Researcher, Institute of Social and Political Psychology National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0003-4760-6723>

TYPOLOGY OF INTERACTIVE MODELS FOR THE DEVELOPMENT OF CIVIC IDENTITY AMONG YOUTH IN DE-OCCUPIED TERRITORIES

Abstract. The article addresses a critical socio-psychological issue: the substantiation of interactive models as determinants and mechanisms for developing the civic identity of youth within the liminal conditions of Ukraine's de-occupied territories. It is demonstrated that within the coordinates of post-conflict transformation, this threshold state of personality requires specific attention, as civic identity emerges not merely as a legal-political category but as a complex interactive construct. This construct serves as a primary psychological regulator of social behavior and strategies for socio-psychological resilience. The study substantiates that the current situation in de-occupied territories necessitates more than just the diagnostic of identity diffusion; it requires the validation of interactive models as instruments of socio-psychological intervention, capable of ensuring identity stability through an individual's active, multi-level interaction with the social environment. The research transitions from descriptive problem-stating to theoretical reflection on the nature of citizenship through the lenses of etatist, liberal, and deliberative concepts. The traditional educational paradigm regarding the linear formation of identity via knowledge transmission is revised. Instead, it is proven that this process is characterized by an iterative and interactive dynamic of accepting and revising identity commitments and the internalization of social norms through dialogue.

Through a comprehensive integration of theoretical and methodological approaches, analysis of scientific data, and the structuring of social influences, an

original typology of interactive models is developed, spanning four levels of social influence (micro-, meso-, exo-, and macro-levels). It is proven that civic subjectivity is actualized only within the space of subject-to-subject interaction. Therefore, the deliberative model, based on mechanisms of group discussion and active social engagement, is identified as fundamental for forming civic agency at the micro- and meso-levels. Simultaneously, the liberal model at the exo-level acts as an interactive safeguard against destructive social influences, while the etatist model at the macro-level provides a security framework and cohesion. The study proposes an original interpretation of the "civic imperative" as a foundational principle for realizing the state-building potential of youth, where efficiency is determined by the individual's readiness for the interactive externalization of civic attitudes. Within this holistic architecture, it is asserted that viable identity emerges as a result of the synergy of these models, harmonizing the individual need for autonomy with group inclusion and national solidarity. It is concluded that the development of civic identity among youth in de-occupied territories is a process of continuous socio-psychological relationship modeling, where the level of civic reflection serves as an objective marker for the success of reintegration processes and the overall viability of the state.

Keywords: youth, civic identity, interactive models, socio-psychological modeling, typology, de-occupied territories, civic agency, liminality.

Постановка проблеми. Питання розвитку громадянської ідентичності молоді на деокупованих територіях набуло критичного соціально-психологічного та політичного значення в умовах постконфліктного відновлення та реінтеграції. Молоді люди, які пережили окупацію та пов'язані з нею травматичні події, часто демонструють фрагментовану, дезорієнтовану або дуалістичну громадянську позицію, що створює серйозні ризики для національної єдності, соціальної згуртованості та подальшого демократичного розвитку держави. Дослідження вказують на те, що недостатня увага до специфічних соціально-психологічних потреб цієї вразливої групи може призвести до їхнього відчуження, соціальної дезадаптації та потенційної радикалізації [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У низці досліджень зосереджено увагу на впливі війни та примусового переміщення на психічне здоров'я дітей; обґрунтовано необхідність застосування багаторівневих, орієнтованих на потреби та травмоінформованих підходів [2-4]. Учені підкреслюють, що відновлення зовнішньої та внутрішньої безпеки та надання травмоінформованої психосоціальної підтримки дітям та молоді є фундаментальною передумовою для формування їхньої здорової, проактивної та стійкої громадянської ідентичності в умовах деокупованих територій.

З психологічної точки зору, існують дослідження, які підтверджують, що відсутність чіткої та інтегрованої ідентичності (феномен розриву ідентичності) може бути простежена навіть у ранньому віці та слугувати предиктором психологічного дистресу в дорослому віці, зокрема депресивних та тривожних розладів [5-7].

У дослідженнях застосовано процесно-орієнтований підхід для вивчення ролі ідентичності в процесі розвитку психопатологічної симптоматики у підлітків, які пережили несприятливі події в дитинстві [5; 7]. Це посилює необхідність комплексного підходу до формування громадянської ідентичності молоді деокупованих територій, який має включати не лише освітні, а й психологічні та соціальні механізми. Саме тому виявлені психологічні ризики та необхідність інтегрованої підтримки, залученість молоді функціонує як ключовий психосоціальний механізм для розвитку громадянської ідентичності в умовах деокупованих територій, оскільки вона зміщує фокус уваги з травматичного досвіду на конструктивну дію. Ця проактивна залученість не лише сприяє особистісній увазі та визначенню життєвих цілей, але й критично позначається на рівні та якості засвоєння інформації (навчання) [8]. Українські дослідження громадянської освіти показують, що у контексті деокупації, активне засвоєння знань про демократичні цінності та процеси відновлення стає основою когнітивного компонента громадянської ідентичності, допомагаючи молоді ефективно реінтегруватися у соціокультурний простір України [9]. Таким чином, програми, що стимулюють залученість, є інноваційним концептуальним підходом для зміцнення стійкої громадянської свідомості через протидію фрустраційним станам та невротичним проявам, які деструктивно впливають на цілісність ідентичності.

Важливим контекстуальним дослідженням, яке безпосередньо корелює з розробленням типології інтерактивних моделей, є робота [10], що доводить ідею про неможливість існування універсальні моделі стратегічної комунікації для всіх громад. Натомість доцільним є використання адаптивного підходу, який базується на загальному алгоритмі та дозволяє налаштовувати комунікаційну політику відповідно до конкретних умов кожної територіальної громади. Цей висновок має методологічне значення для нашого дослідження, оскільки він підтверджує необхідність типологізації. Якщо комунікація (що є основою для деліберативного підходу) має бути адаптивною, то й моделі розвитку ідентичності (які ґрунтуються на комунікації) також мають бути типологізовані відповідно до різних соціальних умов. Інтерактивність, орієнтована на специфіку громади, вимагає зворотного зв'язку та гнучкої взаємодії з молоддю, що є сутністю інтерактивного моделювання та визначає мету, адже такий підхід створює передумови для формування інтегрованого, відповідального й згуртованого суспільства, здатного протистояти різноманітним викликам і забезпечити сталий розвиток у постконфліктному середовищі. Це прямо узгоджується з кінцевою метою формування стійкої громадянської ідентичності. Таким чином, дослідження Т. Лушахіної [10] підкреслює, що стратегічна комунікація є екзо- та мезорівневим механізмом, який має бути диференційований відповідно до особливостей деокупованих територій. Це підтверджує, що не може існувати одна модель, а розроблені інтерактивні моделі мають гнучко взаємодіяти між етатистським (загальний алгоритм) та деліберативним (адаптація до громади) підходами.

Проблематичність комунікації, спрямованої на сприяння громадянській участі, виникає, коли ролі громадян зазнають історичних змін. Дослідження W. Bennett, C. Wells, D. Freelon [11] виділяє дві контрастні моделі громадянства: «громадянство за обов'язком» (або традиційне, чи слухняне громадянство) (Dutiful Citizenship) – традиційна модель, заснована на односторонній комунікації, керованій авторитетними органами та інституціями) та «самоактуалізаційне громадянство» (діяльнісне чи актуалізаційне громадянство (Actualizing Citizenship)), що реалізується через більш виразні та мережеві стилі, зосереджені на обміні контентом з однолітками, соціальні медіа).

У контексті нашого дослідження фундаментом для аналізу слугують сучасні підходи до становлення особистості, зокрема модель розвитку громадянської ідентичності І. Петровської [12] та трифакторна модель ідентичності Е. Crocetti [13]. Модель І. Петровської [12] представляє психологічну концепцію, де громадянська ідентичність розглядається як вид організаційної ідентичності – самовизначення особистості в організаційному середовищі держави. Авторка обґрунтовує стадійний характер цього процесу: від перцептивно-системного до індивідуально-інтеграційного етапів, що забезпечують трансформацію ідентичності від «протоідентичності» через «репродуктивну» до «продуктивної». Ключовими механізмами тут виступають інтерналізація стереотипів, імітація моделей поведінки, індивідуація смислів громадянства та екстеріоризація досвіду взаємодії з державою. Паралельно, трифакторна модель Е. Crocetti [13] для розуміння динаміки розвитку ідентичності через ітеративні цикли трьох процесів: прийняття зобов'язань (commitment), поглибленого дослідження (in-depth exploration) та перегляду зобов'язань (reconsideration of commitment). Ця модель дозволяє відстежити, як підліток підтримує або змінює свою ідентичність у відповідь на виклики середовища. Попри теоретичну значущість та звернення до елементів інтерактивності в обґрунтуванні цих моделей, вони не містять системного опису саме інтерактивних моделей розвитку громадянської ідентичності молоді, адаптованих до кризових умов. Ключова наукова прогалина полягає у відсутності моделей, які б інтегрували три фундаментальні концепції громадянськості (етатистську, ліберальну та деліберативну) у багатоплановій структурі соціального впливу (мікро-, мезо-, екзо- та макrorівні). Така інтеграція є критично важливою для цілісного формування ідентичності в умовах пост-конфліктного суспільства та подолання методологічної проблеми відсутності комплексної типології. З огляду на багаторівневість проблеми – від індивідуальної травми до макрополітичного контексту деокупованих територій – та необхідність узгодженого впливу на свідомість молоді, постає нагальна потреба у розробленні систематизованих та типологізованих інтерактивних моделей розвитку громадянської ідентичності.

Саме тому **метою дослідження** є здійснення типологізації та обґрунтування інтерактивних моделей розвитку громадянської ідентичності молоді деокупованих територій, спираючись на три ключові концептуальні підходи (етатистський, ліберальний, деліберативний) та чотири рівні соціального впливу (мікро-, мезо-, екзо-, макrorівні).

Методологічною основою дослідження став екосистемний підхід, що дозволив проаналізувати громадянську ідентичність як продукт взаємодії індивіда з багаторівневим соціальним середовищем. Застосовано елементи дискурс-аналізу для виявлення панівних соціальних уявлень про громадянство в межах етатистської, ліберальної, деліберативної парадигм. З позиції соціального конструктивізму, громадянська ідентичність розглядається як результат постійних соціальних переговорів. У процесі дослідження поєднано методи теоретичного синтезу та соціально-психологічного моделювання. Метод моделювання використано для створення типології інтерактивних моделей. Використано метод багаторівневого структурування соціального простору (мікро-, мезо-, екзо-, макрорівні), що дало змогу локалізувати точки соціального впливу на молоді деокуповані території.

Виклад основного матеріалу. Інтерактивні моделі розвитку громадянської ідентичності молоді деокупованих територій є синергетичною типологією, де кожна з трьох концепцій домінує та найбільш ефективно реалізується на певному рівні соціального середовища, забезпечуючи цілісність ідентичності (табл. 1).

Таблиця 1

**Типологія інтерактивних моделей:
співвідношення концепцій, механізмів та домінантних рівнів
реалізації**

Рівень соціального впливу	Етатистська модель (належність/безпека)	Ліберальна модель (права/автономія)	Деліберативна модель (участь/спільнота)
Мікрорівень (особистість, сім'я, невелика група)	Усвідомлення особистої відповідальності перед державою	Підтримка індивідуальних прав та психосоціальної автономії особистості	ДОМІНАНТА: Локальна активність (діалог, шкільне/студентське самоврядування, волонтерство)
Мезорівень (громада, регіон, локальні інститути)	Патріотичне виховання, збереження місцевої історії як частини національної єдності	Забезпечення рівного доступу до освіти та правової допомоги на місцевому рівні	ДОМІНАНТА: Громадські ініціативи, спільні проєкти відбудови, відновлення соціального капіталу
Екзорівень (медіа, правозахисні організації, зовнішні інститути)	Моніторинг та корекція державної політики, що стосується регіону	ДОМІНАНТА: медіа-грамотність, захист прав людини, економічні свободи, доступ до незалежної інформації	Стимулювання публічних дебатів та обговорень через незалежні платформи
Макрорівень (державна, парламент, національні інститути)	ДОМІНАНТА: державна політика (національна безпека, національні символи, мовна політика)	Гарантування верховенства права та демократичних процедур	Забезпечення каналів зворотного зв'язку для діалогу з владою

Мікросистема – первинна арена дискурсивного конституювання особистісної та громадянської ідентичності. У цій системі початково позиціонується молода людина щодо суспільних цінностей. Дисфункціональність родини у забезпеченні когерентного наративу або відсутність соціально-політичної комунікації (дискусій) призводить до дефіциту первинних мовленнєвих репертуарів, необхідних для формування проактивної громадянської позиції. Це руйнує онтологічні підстави для подальшої ідентифікації з макросистемою. Мезосистема є комунікативним простором та полем диверсифікації знання (школа, освітні заклади), де навчальні програми мають стати ключовими важелями для інтеграції молоді у суспільну життєтворчість. Це поле зіткнення інституційних дискурсів та простір розвитку громадянських компетентностей. Аксіологічний конфлікт між дискурсивними практиками сім'ї та освітніх закладів створює когнітивну суперечність, що ускладнює консолідацію позитивної громадянської ідентичності. Екзосистема – латентний рівень інституційного дискурсу, що валідує довіру до держави (соціальні служби, економічні чинники). Опосередкований вплив через ресурсне забезпечення та соціальну політику є критичним для формування наративу соціального захисту. Дисфункціональність державних інститутів або відсутність позитивного економічного позиціонування (безробіття батьків) викликає кризу класичного образу знання і людини щодо державного патронату. Макросистема є домінантним дискурсом та рівнем соціальної онтології (культурні архетипи, державна політика). На цьому рівні відбувається конституювання громадянської ідентичності через гегемонію суспільних наративів та політичну культуру. У періоди соціальних трансформацій, особливо після деокупації, громадянська ідентичність молоді стає ключовим чинником соціальної згуртованості та реінтеграції в єдиний національний простір. Критичним імперативом є формування єдиного, сильного, проукраїнського аксіологічного поля, здатного консолідувати постконфліктне суспільство та нейтралізувати деструктивні мовленнєві репертуари та наративи окупаційної влади.

Питання розвитку громадянської ідентичності молоді деокупованих територій вимагає інтеграції різних теоретичних підходів, оскільки постконфліктний контекст характеризується фрагментацією соціального капіталу, втратою почуття приналежності та ідеологічною дезорієнтацією. Дослідження G. Barnett, D. Boduszek, D. Willmott [14] щодо втручань, спрямованих на зміну ідентичності, підкреслює, що розвиток зв'язків/формування стосунків з іншими є ключовим шляхом до зміни ідентичності. Це явище найчастіше пояснюється теорією соціальної ідентичності. Якісні дослідження виявили, що люди сприймають зміни у своєму самосприйнятті в результаті участі в інтервенціях, які: об'єднують людей для спільної роботи над особисто або соціально значущою діяльністю; сприяють формуванню нових, позитивних соціальних ідентичностей; надають можливості продемонструвати відданість спільним цінностям та груповій поведінці; сприяють формуванню почуття приналежності та соціаль-

ного прийняття [14]. Цей висновок прямо підтримує необхідність включення деліберативної моделі на низових (мікро- та мезорівнях), де відбувається безпосередня соціальна взаємодія, діалог та спільна діяльність, що є основою для відновлення соціального капіталу та позитивної соціальної ідентичності молоді деокупованих територій.

Проте, з огляду на комплексний характер викликів постконфліктного відновлення, інтерактивний підхід до розвитку громадянської ідентичності не може бути вичерпаний лише механізмами участі. Ефективна реалізація типології вимагає функціонального розмежування та синтезу всіх концептуальних осей.

Моделі, що формують етатистську вісь, виступають як фундаментальний механізм психологічної стабілізації та національної консолідації. Їх функціональне призначення – створення безпекового фрейму та ціннісної основи для моделей базової довіри та соціальної згуртованості. Ці функціональні моделі сфокусовані на національній єдності, символах та інституційному контролі, що є критично важливим для: відновлення базової довіри; забезпечення соціальної згуртованості. На макрорівні вісь забезпечує системне відчуття безпеки та легітимності державних інститутів. Це є компенсаторним механізмом для відновлення критичного психологічного конструкту базової довіри, зруйнованого військовою агресією. Шляхом встановлення єдиних ціннісних рамок та просування національної належності, моделі сприяють національній консолідації та горизонтальній згуртованості, що є необхідною умовою для успішної реінтеграції молоді у соціокультурний простір. Етатистська вісь, таким чином, створює макросоціальні умови для безпечного та ціннісно-орієнтованого розвитку резиліентної громадянської ідентичності.

Реалізація етатистської осі забезпечується інструментарієм, спрямованим на відновлення базової довіри та вертикальної згуртованості. На низових рівнях це втілюється через інтерактивні командні змагання та наставництво, які формують усвідомлення громадянських обов'язків та особисту відповідальність. На мезо- та екзорівнях використовуються проекти патріотичного виховання та системи анонімного оповіщення, що створюють безпековий та ціннісний контрнарратив ворожій пропаганді. Загалом, ці інтерактивні механізми забезпечують національну консолідацію шляхом залучення молоді до створення єдиного безпекового та ціннісного фрейму держави, необхідного для успішної реінтеграції.

Моделі, що формують ліберальну вісь, виступають як ключовий механізм забезпечення індивідуальної резиліентності та автономії молоді, що є критичним в умовах постконфліктної травматизації. Їх функціональне призначення – створення психологічного захисту та інтелектуальної основи для моделі індивідуальної спроможності та ціннісного самовизначення. Ці функціональні моделі сфокусовані на свободах, критичності та захисті прав, що необхідно для: формування агентивності; запобігання інтерналізації нав'язаних цінностей. Ліберальна вісь функціонує як ціннісний фільтр, який гарантує, що прийняття громадянської ідентичності відбувається на основі самовизначення, а не

зовнішнього директивного тиску, забезпечуючи демократичну стійкість. У таблиці наведено функціональне розмежування механізмів ліберальної вісі за рівнями соціального впливу. Ліберальна вісь забезпечує інтелектуальну зрілість та індивідуальну спроможність, необхідну для резилієнтної громадянської ідентичності.

Реалізація ліберальної осі на деокупованих територіях здійснюється через комплекс цільових інтерактивних заходів, спрямованих на відновлення індивідуальної спроможності та критичної автономії. На низових рівнях (мікро- та мезо-) це включає психоедукаційні тренінги з когнітивного розмежування від нав'язаних ворожих наративів та кейс-стаді місцевих моральних дилем, доповнені мобільними юридичними клініками, сфокусованими на документуванні злочинів та відновленні прав постраждалих. На зовнішніх рівнях (екзо- та макро-) інтеракція забезпечується симуляційними програмами медіа-резилієнтності для протидії ІПСО та створенням онлайн-платформ анонімного зворотного зв'язку для громадського моніторингу відновлення судової системи, що є ключовим для інституційного гарантування прав та відновлення довіри.

Моделі, що формують деліберативну вісь, виступають як основний механізм психосоціальної реінтеграції та відновлення соціального капіталу. Їх функціональне призначення – створення емоційної та поведінкової основи для моделей колективної ідентичності та емпатійної дії. Ці функціональні моделі сфокусовані на діалозі, інклюзії та спільній, соціально значущій дії, що є необхідним для: відновлення групової приналежності; стимулювання просоціальної поведінки. Таким чином, деліберативна вісь забезпечує горизонтальну згуртованість і створює колективну ефективність на низових рівнях, що є фундаментом для резилієнтної громадянської ідентичності

Таким чином, розробка інтерактивних моделей вимагає не вибору однієї концепції, а збалансованої інтеграції, де кожна концепція слугує своєму завданню на відповідному рівні соціального середовища. Результати цього дослідження, що ґрунтуються на інтеграції етатистської, ліберальної, деліберативної концепцій, корелюється із висновками експрес-оцінки ефективності втручань для зміни ідентичності [14]. Розроблена типологія демонструє критичну важливість синергетичної взаємодії всіх концептуальних осей для формування цілісної, стійкої та проактивної громадянської ідентичності в умовах постконфліктного відновлення.

Значимо, що кожна модель має домінантні рівні реалізації. Деліберативна модель найбільш ефективно реалізується на мікро- та мезорівнях через механізми локального діалогу, шкільного/студентського самоврядування, волонтерства та громадських ініціатив. Це забезпечує формування емоційної близькості, соціального капіталу та практичних навичок участі, що є фундаментом для переходу молоді від пасивної ролі «жертви окупації» до проактивної ролі «активного учасника відбудови». Ліберальна модель домінує на екзорівні через формування медіаграмотності, захист прав людини, доступ до незалежної

інформації та розвиток критичного мислення. Вона забезпечує індивідуальну резильєнтність, психосоціальну автономію та здатність молоді до усвідомленого самовизначення, запобігаючи інтерналізації нав'язаних ворожих наративів. Етатистська модель є ключовою на макрорівні через реалізацію державної політики національної безпеки, патріотичного виховання та консолідацію національних символів, забезпечуючи відновлення базової довіри до держави, почуття національної приналежності та створення єдиного ціннісного фрейму, необхідного для вертикальної згуртованості.

Кожна концептуальна вісь має своє функціональне призначення. Деліберативна функціонує як механізм психосоціальної реінтеграції та відновлення соціального капіталу, створюючи горизонтальну згуртованість через спільну значущу діяльність та формування позитивних соціальних ідентичностей. Ліберальна діє як механізм індивідуальної резильєнтності та когнітивного захисту, забезпечує критичну автономію та ціннісний фільтр, що гарантує добровільне, а не примусове прийняття громадянської ідентичності. Етатистська виступає як механізм психологічної стабілізації та національної консолідації, відновлює базову довіру та створює безпековий і ціннісний фрейм для успішної реінтеграції молоді у національний простір.

Кожна модель реалізується через конкретні інтерактивні засоби. Для деліберативної осі – платформи колективної реконструкції наративів, дискусійні групи з конструювання спільного бачення, волонтерські групи «Різні за досвідом, єдині за дією», фасилітаційні методики, молодіжні ради при місцевих адміністраціях. Для ліберальної – кейс-стаді на основі місцевих моральних дилем, тренінги з рефлексивного дистанціювання від нав'язаних наративів, мобільні юридичні клініки, симуляції «Як розпізнати ІПСО», онлайн-платформи анонімного зворотного зв'язку. Для етатистської – групи підтримки з використанням наративної терапії, наставництво від ветеранів, інтерактивні карти «Наша історія опору», національні молодіжні форуми, програми мовної інтеграції.

Ключовими викликами та релевантними стратегіями реагування на кожному рівні є такі: на мікрорівні критичним є перетворення монологічної трансляції цінностей у спільне дискурсивне творення громадянських смислів; на мезорівні необхідне інституційне забезпечення інтерактивного полілогу для подолання аксіологічного конфлікту між сім'єю та освітніми закладами; на екзорівні пріоритетним є інтерактивне відновлення довіри до державного дискурсу через забезпечення суб'єктної участі молоді; на макрорівні ключовим є інтерактивне опрацювання та легітимація травматичного досвіду молоді у великому національному наративі як умова психосоціальної реінтеграції.

Висновки. Підтверджено необхідність збалансованої інтеграції всіх підходів. Формування зв'язків та спільна значуща діяльність (деліберативна модель) є ключовим шляхом до зміни ідентичності, а можливість діяти (ліберальна модель) та соціальний контроль через спільні цінності (етатистська модель) виступають необхідними умовами для закріплення та легітимації цієї

зміни. Ігнорування будь-якого з компонентів призводить до фрагментації або односторонності громадянської позиції. Практична значущість дослідження полягає у створенні систематизованої методологічної основи для розробки цільових програм психосоціальної підтримки та громадянської освіти молоді деокупованих територій. Запропонована типологія надає конкретний інструментарій для державних інституцій, освітніх закладів, громадських організацій та міжнародних донорів у плануванні та реалізації інтервенцій, що враховують багаторівневу природу соціального впливу та комплементарність концептуальних підходів. Типологія інтерактивних моделей потребує емпіричної валідації через кількісне та якісне дослідження її впливу на цільову групу молоді деокупованих територій. Доцільним є: проведення структурного моделювання для перевірки причинно-наслідкових зв'язків між трьома концептуальними осями (етатистською, ліберальною, деліберативною) та кінцевим рівнем громадянської ідентичності; розробка та валідація психометричного інструментарію для вимірювання реалізації кожної осі через специфічні показники (довіра до інститутів, соціальний капітал, критичне мислення, національна ідентифікація).

Література:

1. Shportun O, Korotsinska Y, Kaplinskyi V, Akimova O, Kamenshchuk T, Tkachuk I. Wartime Challenges for Youth: Social Psychology Approaches and Opportunities for Adaptive Coping. *Health Leadership and Quality of Life* [Internet]. 2025 Jul. 11 [cited 2026 Jan. 14];4:709. Available from: <https://hl.ageditor.ar/index.php/hl/article/view/709>
2. Arega, N.T. Mental Health and Psychosocial Support Interventions for Children Affected by Armed Conflict in low-and middle-income Countries: A Systematic Review. *Child Youth Care Forum*, 52, 1431–1456 (2023). <https://doi.org/10.1007/s10566-023-09741-0>
3. Goto, R., Pinchuk, I., Okubo, Y., Pimenova, N., Kolodezhny, O., Kano, Y., Leventhal, B., & Skokauskas, N. (2025). Impact of displacement on mental health in war-exposed Ukrainian adolescents: a longitudinal study. *World Psychiatry*, 24. <https://doi.org/10.1002/wps.21290>.
4. Douglas, F., Shroff, C., & Meiser-Stedman, R. (2025). Treatment of children and adolescents with post-traumatic stress in humanitarian crises: systematic review and meta-analysis. *Bulletin of the World Health Organization*, 103, 445 - 461. <https://doi.org/10.2471/blt.24.292608>.
5. Hayward, L., Vartanian, L., Kwok, C., & Newby, J. (2020). How might childhood adversity predict adult psychological distress? Applying the Identity Disruption Model to understanding depression and anxiety disorders. *Journal of affective disorders*, 265, 112-119 . <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.01.036>.
6. Sharratt, L., & Ridout, N. (2024). Direct and indirect effects of childhood adversity on psychopathology: Investigating parallel mediation via self-concept clarity, self-esteem and intolerance of uncertainty. *The British Journal of Clinical Psychology*, 64, 539 - 552. <https://doi.org/10.1111/bjc.12523>.
7. Samaey, C., Lecei, A., Achterhof, R., Hagemann, N., Hermans, K., Hiekkaranta, A., Kirtley, O., Reininghaus, U., Boets, B., Myin-Germeys, I., & Van Winkel, R. (2024). Anticipating future threats: Evidence for association, but not interaction, of childhood adversity and identity development with threat anticipation in adolescence. *Early Intervention in Psychiatry*, 18, 750 - 757. <https://doi.org/10.1111/eip.13511>.
8. Chai, H., Hu, T., & Niu, G. (2022). How proactive personality promotes online learning performance? Mediating role of multidimensional learning engagement. *Education and Information Technologies*, 28, 4795 - 4817. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11319-7>.

9. Журба, К., & Шкільна, І. (2023). Формування громадянської ідентичності студентів як умови національної солідарності у воєнний час. *Advanced Linguistics*, (11), 146–153. <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277983>
10. Лушахіна, Т. (2025). Моделі стратегічної комунікації для забезпечення соціальної згідності в деокупованих регіонах. *Державне управління та регіональний розвиток*, (28), 427–448. <https://doi.org/10.34132/pard2025.28.06>
11. Bennett, W. L., Wells, C., & Freelon, D. (2011). Communicating civic engagement: Contrasting models of citizenship in the youth web sphere. *Journal of Communication*, 61(5), 835–856. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2011.01588.x>
12. Petrovska, I. (2021). Psychological model of civic identity formation. *Journal of Education Culture and Society*, 12(2), 167–178. <https://doi.org/10.15503/jecs2021.2.167.178>
13. Crocetti, E. (2017). Identity formation in adolescence: The dynamic of forming and consolidating identity commitments. *Child Development Perspectives*, 11(2), 145–150. <https://doi.org/10.1111/cdep.12226>
14. Barnett, G., Boduszek, D., & Willmott, D. (2021). What works to change identity? A rapid evidence assessment of interventions. *Journal of Applied Social Psychology*, 51(8), 779–795. <https://doi.org/10.1111/jasp.12776>

References:

1. Shportun O, Korotsinska Y, Kaplinskyi V, Akimova O, Kamenshchuk T, Tkachuk I. Wartime Challenges for Youth: Social Psychology Approaches and Opportunities for Adaptive Coping. *Health Leadership and Quality of Life* [Internet]. 2025 Jul. 11 [cited 2026 Jan. 14];4:709. Available from: <https://hl.ageditor.ar/index.php/hl/article/view/709>
2. Arega, N.T. Mental Health and Psychosocial Support Interventions for Children Affected by Armed Conflict in low-and middle-income Countries: A Systematic Review. *Child Youth Care Forum*, 52, 1431–1456 (2023). <https://doi.org/10.1007/s10566-023-09741-0>
3. Goto, R., Pinchuk, I., Okubo, Y., Pimenova, N., Kolodezhny, O., Kano, Y., Leventhal, B., & Skokauskas, N. (2025). Impact of displacement on mental health in war-exposed Ukrainian adolescents: a longitudinal study. *World Psychiatry*, 24. <https://doi.org/10.1002/wps.21290>
4. Douglas, F., Shroff, C., & Meiser-Stedman, R. (2025). Treatment of children and adolescents with post-traumatic stress in humanitarian crises: systematic review and meta-analysis. *Bulletin of the World Health Organization*, 103, 445 - 461. <https://doi.org/10.2471/blt.24.292608>
5. Hayward, L., Vartanian, L., Kwok, C., & Newby, J. (2020). How might childhood adversity predict adult psychological distress? Applying the Identity Disruption Model to understanding depression and anxiety disorders. *Journal of affective disorders*, 265, 112–119. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.01.036>
6. Sharratt, L., & Ridout, N. (2024). Direct and indirect effects of childhood adversity on psychopathology: Investigating parallel mediation via self-concept clarity, self-esteem and intolerance of uncertainty. *The British Journal of Clinical Psychology*, 64, 539 - 552. <https://doi.org/10.1111/bjc.12523>
7. Samaey, C., Lecei, A., Achterhof, R., Hagemann, N., Hermans, K., Hiekkaranta, A., Kirtley, O., Reininghaus, U., Boets, B., Myin-Germeys, I., & Van Winkel, R. (2024). Anticipating future threats: Evidence for association, but not interaction, of childhood adversity and identity development with threat anticipation in adolescence. *Early Intervention in Psychiatry*, 18, 750 - 757. <https://doi.org/10.1111/eip.13511>
8. Chai, H., Hu, T., & Niu, G. (2022). How proactive personality promotes online learning performance? Mediating role of multidimensional learning engagement. *Education and Information Technologies*, 28, 4795 - 4817. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11319-7>
9. Zhurba, K., & Shkil'na, I. (2023). Formuvannya hromadyans'koyi identychnosti studentiv yak umovy natsional'noyi solidarnosti u voyennyi chas. *Advanced Linguistics*, (11), 146–153. <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277983>

10. Lushakhina, T. (2025). Modeli stratehichnoyi komunikatsiyi dlya zabezpechennya sotsial'noyi z'hidnosti v deokupovanykh rehionakh. *Derzhavne upravlinnya ta rehional'nyy rozvytok*, (28), 427–448. <https://doi.org/10.34132/pard2025.28.06>
11. Bennett, W. L., Wells, C., & Freelon, D. (2011). Communicating civic engagement: Contrasting models of citizenship in the youth web sphere. *Journal of Communication*, 61(5), 835–856. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2011.01588.x>
12. Petrovska, I. (2021). Psychological model of civic identity formation. *Journal of Education Culture and Society*, 12(2), 167-178. <https://doi.org/10.15503/jecs2021.2.167.178>
13. Crocetti, E. (2017). Identity formation in adolescence: The dynamic of forming and consolidating identity commitments. *Child Development Perspectives*, 11(2), 145–150. <https://doi.org/10.1111/cdep.12226>
14. Barnett, G., Boduszek, D., & Willmott, D. (2021). What works to change identity? A rapid evidence assessment of interventions. *Journal of Applied Social Psychology*, 51(8), 779–795. <https://doi.org/10.1111/jasp.12776>